

IT

folkbildning & lärande

ETT MAGASIN OM SIGTUNAKONFERENSEN 4-6 MAJ 2004

forskning
debatt
dialog

MED STÖD AV
KK-stiftelsen ><

Konferens 2004

Under tre dagar i början av maj 2004 samlades nära 160 folkbildare till konferens i Sigtuna. Här erbjöds en mötesplats för erfarenhetsutbyten och ett tillfälle att lära nytt och diskutera brännande folkbildningsfrågor om det IT-stödda flexibla lärandet. Det här är en dokumentation av konferensen "Folkbildning, IT och lärande".

Klara är elva år gammal. Uppvuxen med dator, mobiltelefon och internet vet hon redan mer om den nya informationstekniken än många av våra folkvalda politiker någon-sin kommer att göra.

Om tio år är hon 21. Då sitter IKT i hennes ryggmärg, då hittar hon bland de nya informationsvägarna med en självklarhet vi 40-, 50-, 60- och 70-talister bara kan drömma om. Då kommer hon att vara integrerad i en informationsbaserad vardag.

Men om folkbildning vet hon inte ett dyft.

Det goda mötet är för henne en caffè latte med en polare på ett fik.

Det är vi som måste visa henne vägen in i folkbildningen.

Det är vi som måste visa henne hur folkbildningen tänker möta hennes behov.

DET ÄR SOM MARIE LINDER, vice ordförande för Folkbildningsrådet, säger: en avgörande fråga. Det är ett strategiskt val som måste göras, en fråga om demokrati. Vi inom folkbildningen måste synas, se till att vi finns där som ett naturligt val, se till att den kommande generationen vill bära folkbildningens fana högt.

Det är en utmaning, men det är på att möta utmaningar av den sorten folkbildningen varit bra på genom tiderna.

– Om folkbildningens pionjärer skulle höra oss i dag, säger Linder, är jag säker på att de skulle tycka vi har alla möjligheter.

I DAG VÄLJER VI elbolag, vi väljer barnens tider på dagis, vi har hundratals gymnasieprogram att välja mellan. Människan har fått större makt över sina liv.

– Detta är egentligen en positiv utveckling, säger Kerem Yazgan, politisk sakkunnig på utbildningsdepartementet. Alla vill känna att de utvecklas som människa och får

ökad möjlighet att lära sig mer och mer.

Samtidigt går livet fortare och fortare, den nya tekniken höjer hastighetsbegränsningarna för hur fort livet kan färdas, och alla hinner inte med. Klyftan mellan individer och grupper av människor tenderar att öka.

Kort sagt: genom att använda sig av IKT för att erbjuda flexibelt lärande är risken stor att man hamnar i den fallgrop man försökt undvika genom att använda IKT.

Det är en fara för demokratin.

Och det måste vi sätta stopp för.

– Folkbildningen kan ersätta vanmakt med egen-

makt, säger Yazgan. För egenmakt växer underifrån, ur människors engagemang och drömmar. Precis som folkbildningen.

De som saknar grundläggande kunskaper måste få en chans att bilda sig, lära sig, att komma ikapp. De möjligheterna måste vi ge dem.

STUDIECIRKELN ÄR MER ÄN 100 ÅR gammal. Den har varit ett oslagbart koncept. Och den är det fortfarande. Nu, mer än någonsin, krävs det mer än bara fackkunskaper, mer än bara spetskompetens.

Nu mer än någonsin krävs det tvärvetenskapligt seende.

Nu mer än någonsin har folkbildningen en roll att spela. En roll i demokratiprocessen.

Nu mer än någonsin har folkbildningen en kulturell betydelse.

Nu mer än någonsin är utbildning OCH bildning en viktig väg till självförverkligande.

Ingen säger det bättre än Hans-Inge Persson, generaldirektör för CFL:

–Vad hjälper det om vi utbildar världens bästa elektriker om han samtidigt är rasist?

NYLIGEN HAR STATENS UTVÄRDERING av folkbildningen 2004, SUFO2, lämnats till regeringen. Utredningssekreterare Anders Ekman konstaterar att folkbildningen hål-

lit sig väl framme och tagit till vara de nya möjligheterna.

Samtidigt anser han att det nu är tid att sätta sig ner och reflektera något över läget.

Kommer flexibiliteten att ta över innehållet? Går det att undvika slagsida för individuella studier i kontrast till gruppen? Hur skapar man integration mellan deltagarna när man inte träffas fysiskt? Kan de som väljer tid, plats och form själva över huvud taget uppleva det goda mötet?

Borde inte folkbildningen ha ett givet uppdrag när det gäller källkritik på nätet? Bidrar folkbildningen ens till ett källkritiskt förhållningssätt?

Minskar distansstudier valfriheten därför att ledarrollen blir dominerande? När styrningen blir hårdare?

I vilken utsträckning bidrar flexibelt lärande med att göra människor mer benägna att delta i det offentliga samtalet?

Sorteras vissa utbildningar bort för att det fysiska mötet inte finns?

Många frågor som väntar på svar. Svar som folkbildningen måste ge. Det är du. Och jag. ●

Inledning 2

Lärandet i samarbete 4

Lärande och medier 5

Kunskapsbildning – hur går det flexibla lärandet till? 6–7

Projekt – och sen då? 8

Lärcentren växer fram 9

Distansstudiernas informella arena 9

Spänning på distans 10

Aktivt medborgarskap 10–11

Internationella nätverk 11

Hur går vi vidare? 12

IT folkbildning & lärande

ges ut av Folkbildningsrådet

Ansvarig utgivare:

Britten Månsson-Wallin
britten.mansson-wallin@folkbildning.net

Redaktör: Andreas Stickler
andreas.stickler@journalisthuset.se

Texter: Andreas Stickler och Lars Ringborg

Grafisk form och repro:

ETC produktion
Box 4403

102 68 Stockholm

Foto: Malin Löfgren

Lärandet i samarbete

Som kursledare försöker man planera. Men hur mycket man än planerar och strukturerar stöter man på problem i ett gruppbaserat lärande. Hur löser man dessa? Om det talade Eva Fåhrens, Teknologie doktor, som forskat kring lärandet i samarbete.

– **JAG HAR INSPIRERATS AV** folkbildningens syn på lärandet, och jag förespråkar det.

Den som säger det är Eva Fåhrens, Teknologie doktor och universitetslektor, verksam vid Institutionen för Data- och systemvetenskap vid IT-universitetet i Kista. Hon fortsätter:

– Inom folkbildningen är det naturligt att lära sig genom samarbete. Det synsättet skulle vi behöva inom universitetsvärlden också.

Eva Fåhrens har forskat kring lärandet i samarbete och skrivit en doktorsavhandling i ämnet. Den tes hon driver är att även deltagare på distans ska få möjlighet att ta del av samarbetsvärdet. Detta innebär att man som kursledare måste planera och strukturera. Fåhrens förespråkar en trippelspiral, tre parallella utvecklingsprocesser som varje lärandetilfälle med grupp måste få till stånd: lärande, kommunikation och samarbete.

Ändå stöter man på problem: otakt i kommunikationen, tekniska brister, tidsbrist, det skrivna språkets brist på nyanser, deltagarnas olika bakgrund för att nämna några.

Hur övervinner man dessa?

– Jag kan inte ge ett enkelt svar på det. Men det finns modeller som man kan ha som stöd.

En av dessa modeller heter ”Dynamisk

strävan” som spänner från ”Hela havet stormar”, tävlingsmomentet i en grupp, till det informella mötet där alla är med, fikarasten. För lärandets skull måste det finnas en balans mellan dessa två spänningsfält.

En annan modell är ”Dialogkompetens”, som tar upp kommunikation mellan människor i termer av förhållandet till en själv och ens roll i gruppen samt huruvida man lyssnar, talar, förhåller sig självkritiskt eller kritiskt granskar andra.

Det finns en rad åtgärder som läraren eller kursledaren kan ta till för att lösa problemsituationer. Man kan uppmuntra till aktivitet, provocera till nytänkande, ifrågasätta mål eller metod, ge gruppen ansvar, skydda utsatta deltagare.

Genom strukturerad problemlösning kan pedagogen få verktyg för att föra lärandeprocessen framåt. ●

Eva Fåhrens

Lärande och medier

Det här handlar om Wsxy-bvvåq och h7ymzzö. Det här handlar om Lärande och medier. Två rader. Men vad står det på den första? Varför kan vi förstå den andra raden men inte den första?

Närheten mellan människan och tekniken har aldrig varit större, menar Roger Säljö.

OM JAG VILL LETA information, om till exempel cancer, på internet, vad behöver jag? Vad måste jag kunna?

Så inleder Roger Säljö, professor i pedagogik vid Göteborgs universitet, och svarar:

– Jag måste kunna IT, veta hur man letar, kunna engelska, läsa och ha förståelse för vilken information jag kan lita på.

Kunskaperna som krävs är ganska många, men är för de allra flesta självklarheter. Det kan vi tacka våra förfäder för.

– Om varje generation behövde lära sig allt från början skulle vi under en livstid inte tillverka ett enda verktyg eller bota en enda sjukdom, säger Roger Säljö.

Människan har en unik förmåga att lagra kunskap och förnya färdigheter över generationer. Men hur går det till? Jo, genom framför allt språket, tekniken och institutionaliseringen (skolan etc). Och de viktigaste redskapen är representationella redskap: texter, skriftspråk, kartor, register med mera.

DESSA REDSKAP FÖRUTSÄTTER att vi kan tolka dem. Vi kan vårt ABC för att vi är en del av en tolkningsgemenskap. Därför kan vi läsa raden "Lärande och medier" överst i den här texten, men "Wsxybvvåq och h7ymzzö" är obegripligt. Och det tydligaste exemplet på institutioner som bjuder in till denna gemenskap är förstås skolan.

Boktryckarkonsten revolutionerade samhället. Den sprängde alla gränser, den bjöd in den stora massan till en tolkningsgemenskap som varit några få förunnat. Och nu står vi, enligt Säljö, inför en liknande revolution.

– Den nya tekniken är den största förändringen i samhället sedan boktryckarkonsten, säger han.

Närheten mellan människan och tekniken har aldrig varit större. Dagens förväntningar på läs- och skrivkunnsighet hos gemene man hade man inte ens på samhällets elit för 100 år sedan.

Och en sak har vi lärt av historien: Det finns ingen bestämd gräns för vad och hur mycket människan kan lära sig. ●

enkät

1. Vad tycker du om konferensen?
2. Vad har varit bäst?
3. Saknar du något?
4. Vilken är den viktigaste frågan för folkbildningen framöver?

CARINA LINDÉN-RYDÉN, ÄDEL-FORS FOLKHÖGSKOLA

1. Den har varit bra. Det har varit många bra teman och innehållsrikt.
2. Onsdagens diskussioner i grupper om olika teman.

Jag var med på flexibel organisation/flexibelt lärande (fanns det en sådan????). Det var bra att skapa mindre grupper, då ges möjligheter att ställa frågor och få svar.

3. Inget, egentligen. Det har varit ett späckat program.
4. Medborgarinflytande och delaktighet. Att inte tappa vår själ utan att fortsätta jobba för demokrati. Att visa på kommunikativa verktyg, och det är inte bara IKT, för att göra det möjligt för folk att påverka sin roll i samhället.

JOHN MATTILA, TBV

1. Det har varit givande. Jag har haft möjlighet att träffa an dra människor inom folkbildningen och utbytet av erfarenheter har gett mig mycket.

2. Gruppdiskussionerna i onsdags. Vi pratade bland annat om cirkelledarens roll. Och om de pedagogiska skillnaderna mellan studieförbund och folkhögskolor.
3. Det är många forskare och professorer här, jag tycker man borde kunna hitta mer fantasirika framställningar. De borde kunna hitta bättre sätt än att bara stå framför klassen och prata i två timmar.
4. Att vi bibehåller våra värderingar samtidigt som vi också tar oss an de nya uppgifter som läggs på oss, till exempel det flexibla lärandet.

Fortsättning på sidan 12.

Kunskapsbildning

– hur går det flexibla lärandet till?

Folkbildningens IT-stödda lärande har studerats i fem stora forskningsprojekt. Klarar folkbildningen som i sina metoder alltid poängterat mötet och samtalet så starkt, att förena detta med det flexibla lärandets krav på ett relativt oberoende av tid och rum? Forskare som representerade projekten var på plats och deltog i en stor diskussion om folkbildningens kunskapsbildning. Förväntan var stor, frågorna många.

DE ÄR ÅTTA FORSKARE och tillsammans representerar de fem stora forskningsprojekt om folkbildning (se faktarutor här intill). De har satt sig på stolar på den vackra salens scen. Frågor är förberedda, men det dröjer inte länge förrän publiken blandar sig i diskussionerna.

INFLYTANDE. Om man är kritisk mot en kurs hörs man. Och är man nöjd, sitter man tyst. Eller? Ja, ofta är det nog så. Men betyder det att deltagarinflytandet är stort? Kan det inte vara så att är man nöjd, då är man det vare sig man känner att man har inflytande eller inte?

Men det kan också vara så att de kritiska rösterna inte hörs helt enkelt för att det inte finns något forum för dem? Det finns ett talesätt: ingen hör dig skrika i rymden.

– Jag har en känsla av att det finns förutfattade meningar bland ledarna om vilket deltagarinflytande deltagarna vill ha. De verkar ha bestämda åsikter, men har vi frågat deltagarna? Nej.

Det säger Eva Andersson som är här i dubbla roller, dels som en av forskarna i ”Distanspedagogik bland folkbildare”, dels har hon tillsammans med Ann-Marie Laginder forskat i projektet ”Folklikt”.

– Hur kan jag vara kritisk när jag inte vet

vad jag ska vara kritisk mot? Det undrade Inger Landström (Folkbildningens IT-möns-ter) och syftade på det faktum att man behöver vägledning in i en kurs innan man kan ha någon åsikt om den.

– Om jag inte vet något om en kurs kan jag inte välja kurslitteratur även om jag skulle vilja. Jag behöver en bas innan jag kan tycka något.

Men det kanske allra viktigaste, menar hon, är att få talutrymme. I en större grupp är chanserna att få igenom en ändring inte alltid så stora. Men att få uttrycka det man tycker, vare sig andra håller med eller inte, det är inflytande.

Men hur definierar man egentligen deltagarinflytande? Den viktiga, och inte helt enkla, frågan kom upp, men något svar fick vi inte. Det är en fråga som alltför få inom forskarvärlden verkar ha funderat över.

MÅLET.

– Målet är resan, säger David Hamilton, vetenskaplig ledare för projektet ”Samtals-

FOLKBILDNING PÅ DISTANS

Projekt: Folkbildning på distans – en samtalsmiljö för lärande

Forskare: Ethel Dahlgren, Tor Söderström, Agneta Hult och David Hamilton (vetenskaplig ledare)

Var: Umeå universitet

Syfte: Att undersöka den nätburna folkbildningens demokratiskapande funktion genom analys av samtalet samt deltagarinflytandet i ett urval av kurser/cirklar över nätet

När: 2004

Finansierat av: KK-stiftelsen, LearnIT

miljö för lärande". Frågan jag ställer mig på kvällen är: Har jag rört på mig i dag?

Det finns klyftor, det är alla överens om. Men det finns också olika sorters klyftor.

– Dels de mellan våra mål och det vi faktiskt åstadkommer. Men om mitt mål är ett och kursens ett annat, då handlar det om klyftor mellan olika riktningar. Det känns som det snarare är det vi pratar om i dag, säger David Hamilton.

Eva Andersson upplever att folkbildningens flexibla lärande sällan har pedagogiska mål, att de i stället är demokratirelaterade.

Och det är ju bra, på ett sätt. Detta innebär att man har möjlighet att hitta studie-

deltagare som inte hade kunnat studera om det inte varit för studieformen.

– Men, säger Andersson, jag saknar ändå de pedagogiska motiven även i det flexibla lärandet.

Och egentligen så är vi inom folkbildningen väl blygsamma i våra målsättningar vad gäller det flexibla lärandet. Det känns som det handlar om att hålla en viss nivå trots de nya verktygen (IKT), man säger inte att man ska höja nivån tack vare de nya verktygen.

TEKNIK.

–Vi kallar det för ny teknik. Men faktum är att det är en helt ny värld! Hur möter vi ungdomar med sökmotorer inbyggda i kroppen?

Den frågan ställde Jan Byström ("Lärprocesser"), och utvecklar själv resonemanget.

– Förut hade vi problem att hantera IT-verktygen. I dag har vi nya grupper som kan tekniken men inte har de verktyg som är själva folkbildningen, som aldrig gått en studiecirkel. Hur ska de kunna få inflytande?

IT-MÖNSTER

Projekt: Folkbildningens IT-mönster – en kartläggning och analys av nuläge och förutsättningar att använda modern informationsteknik

Forskare: Inger Landström

Var: Linköping universitet

Syfte: Kartläggning om folkhögskolors och studieförbunds förutsättningar att arbeta med IT

När: 2003

Finansierat av: Folkbildningsrådet

Och här kände sig Gunnar Sundgren (också "Lärprocesser") manad att kliva in:

– Det är en intressant fråga, men teknikfrågan är inte löst för alla grupper än. Klyftan mellan de som kan tekniken och de som inte kan är fortfarande det största problemet.

– Folkbildningen använder sig i dag mycket av klientprogrammet FirstClass. Vi har till och med varit med och utvecklat det så att det ska passa oss. Men i dag finns bredband överallt vilket möjliggör att vi kan mötas på andra sätt än bara genom text. Kombina-

tionen bild/ljud/text är på frammarsch, och hur möter vi den? Hur kommer

mötesformerna att se ut om några år?

Åter igen bryter Gunnar Sundgren in och menar att man måste diskutera teknik i relation till innehållsfrågorna. Annars är risken stor att man satsar enorma pengar på tekniken men glömmer bort vad den ska användas till.

FLEXIBILITET. Forskningen har visat att det flexibla lärandet medför fördelar, att många uppskattar att själva kunna styra över sin tid och studera i hemmet.

Men andra säger tvärtom. Man upplever exempelvis en svårighet att förklara för familj och bekanta att man faktiskt studerar, att man inte bara "sitter hemma och har det bra".

– Är det för flexibelt i dag? frågar någon i publiken. Bör vi ta ett steg tillbaka?

Först är det alldeles tyst. Sedan säger Eva Andersson:

– Det är svårt att säga om vi gått för långt, det är inte entydigt.

Hon menar att studierna på individnivå kan betyda olika saker. Det som är en styrka för en kan vara ett problem för en annan. Vad forskningen kan göra är att redogöra för hur det ser ut, sedan är det upp till folkbildningen att bedöma hur man vill ha det.

Frågan blir: Vem vill folkbildningsvärlden ha som deltagare?

De som sitter på sin kammare och arbetar är en grupp man tidigare inte haft. Eller som Gunnar Sundgren säger:

– Det är givetvis ett legitimt sätt att studera på, men är det det i folkbildningsvärlden?

MÅNGA FRÅGOR fanns kvar, och seminariet fortsatte i mindre grupper där forskarna mer ingående kunde diskutera tillsammans med konferensdeltagarna.

De åtta forskarna var: Ethel Dahlgren och David Hamilton (Samtalsmiljö

för lärande), Bengt Peterson och Eva Andersson (Distanspedagogik bland folkbildare och Folklikt), Gunnar Sundgren, Jan Byström och Kajsa Tegnér (Lärprocesser) och Inger Landström (Folkbildningens IT-mönster). ●

STUDIER OCH VARDAG

Projekt: Folklikt (Distans, IKT, folkbildning och vardag)

Forskare: Eva Andersson och Ann-Marie Laginder

Var: Göteborgs universitet, Linköpings universitet

Syfte: Undersöka relationen mellan studier och vardag när studierna bedrivs på distans

När: Del 1 avslutad, del 2 pågår, del 3 ännu ej påbörjad

Finansierat av: KK-stiftelsen, LearnIT

LÄRPROCESSER

Projekt: Lärprocesser i folkbildande verksamheter

Forskare: Jan Byström, Gunnar Sundgren, Kajsa Tegnér

Var: Lärarhögskolan i Stockholm

Syfte: Ta reda på vilka nya lärprocesser som utvecklas inom folkbildningen och hur man möter dem

När: 2004

Finansierat av: Distum/CFL

DISTANSPEDAGOGIK

Projekt: Distanspedagogik bland folkbildare

Forskare: Bengt Petersen, Eva Andersson och Sandra Riomar

Var: Göteborgs universitet

Syfte: Att förstå hur de som arbetar med distansformen i cirklar och kurser inom folkbildningen förhåller sig till denna studieform och IKT

När: 2004

Finansierat av: Distansutbildningsmyndigheten (DISTUM)

Vad har hänt efter projektet? Blev det någon reguljär verksamhet inom organisationen efter att projektpengarna tagit slut? Kom det kanske ut något mer än det väntade ur ditt projekt? Kanske omätbart, men som satt sina spår på något annat sätt?

Projekt – och sen då?

DESSA OCH LIKANDE FRÅGOR var utgångspunkten för ett seminarium om de lokala projekt för IT-stött lärande inom folkbildningen som fått del av KK-stiftelsens projektbidrag på sammanlagt 100 miljoner kronor under åren 1997–2000.

Det var tjugo lite spånt förväntansfulla projektledare som samlades runt seminarieledarna Håkan Jonsson och Birgitta Callerud från Nationellt centrum för flexibelt lärande, CFL. Projekten de arbetat med handlade alla om att använda datorer och internet på något sätt inom folkbildningen: för att utveckla distansutbildning, för att nå de studiesvaga grupperna, för att utveckla lärandet. Samtliga projekt är avslutade, för några av deltagarna för flera år sedan.

Syftet med det slutna seminariet var att samlas så mycket erfarenhet som möjligt om vad som hänt när projekten gått över i vardag på respektive skola eller studieförbund.

DEN SPÄNDA FÖRVÄNTAN omvandlades snabbt till bubblande samtal när projektdeltagarna delats in i smågrupper. Gruppuppgiften de hade fått var att beskriva vägen från projekt till reguljär verksamhet, bland annat genom att på lappar skriva ner saker som lever vidare i den egna organisationen, dels konkreta resultat som kurser och liknande, dels saker som inte går att direkt ta på, som en stämning, etc.

Resultatet när deltagarna återsamlades var ett blädderblockspapper fyllt av post-it-lappar från var och en av grupperna. Lapparna var uppdelade i ”reguljär verksamhet” och ”annat”. Mest överraskande var kanske

inte att det var ungefär lika mycket lappar på ”reguljärt”, som på ”annat”, utan att lika mycket av det som blivit resultat av projekten varit oplanerat (dvs det hade kommit till ändå) som det som varit planerat.

På frågan vad lever vidare? släpptes ordet fritt i storgrupp.

Deltagarna vittnade om flera konkreta resultat. På en folkhögskola som i ett projekt byggt upp distanskurser finns åtta kurser kvar efter att projektet avslutats. Flera skolor har integrerat ett IKT-stöd i övriga ämnen och kurser. Datorer finns nu i lärosalarna och lektioner ges regelbundet i informationssökning och källkritik. Ett oplanerat men viktigt resultat är en ökad medvetenhet om möjligheter till samverkan, både mellan olika organisationer och inom den egna. Lärare kan med fördel dela ett kursledarskap.

EN DEL AV DISKUSSIONEN handlade om principiella frågor kring projekten. Eldsjälens roll kontra vikten av att projekten är fast förankrade i skolans/studieförbundets ledning engagerade många.

– Det är bättre att förankra projekten ordentligt i ledningen, så att projektet inte står och faller med en person, menade en deltagare.

– Det är livsfarligt att starta projekt utan eldsjäl, kontrade någon.

– Ledningar ser lätt ett sätt att tjäna pengar på en eldsjäl, förstärkte en tredje.

Seminarieledarna Håkan Jonsson och Birgitta Callerud från Nationellt centrum för flexibelt lärande (CFL) samtalar med deltagarna om vad som hänt när projekten övergått i vardag.

EN SLUTLEDNING BLEV ATT det behövs både eldsjäl och förankring. Att det är ett organisatoriskt problem. Kanske kunde man ställa krav på styrelse och ledning redan i ansökan så att eldsjäl inte ska behöva bränna ut sig, menade någon.

Flera projektledare vittnade om att en styrka med deras projekt hade varit att det redan fanns en början till ett projekt när de sökt och fått pengarna.

Seminarieledaren Håkan Jonsson sammanfattade:

– Visst har det blivit verksamhet av projekten. Men det är viktigt att hitta en struktur för projekten och att för framtiden hitta ett sätt att redovisa vad som blivit reguljär verksamhet och att inte glömma andra bestående värden.

BIRGITTA CALLERUD, SOM är projektmentor på CFL, avslutade med att bjuda in de tjugo projektledarna till en referensgrupp som ska dra igång i höst och som ska fungera som en resurs för nya lokala IT-projekt. ●

Lärcentren växer fram

Hemmet är den absolut vanligaste studieplatsen för distansstudier. Men kommuner och folkbildning utvecklar hela tiden lärmiljöer för flexibelt lärande på skolorna, biblioteken eller i någon annan lokal i kommunen. 248 av landets 290 kommuner har i dag någon form av lärcentra.

DET ÄR NÅGRA AV RESULTATEN hittills av ett projekt som startades av Folkbildningsrådets IT-strategiska grupp och CFL:s planeringsråd för snart ett och ett halvt år sedan och som presenterades vid ett seminarium av de tre projektmedlemmarna Tore Mellberg, Örebro Folkhögskola, Kiki Bodin, Hålsjö Folkhögskola och Sonja Hedman-Folke, Blankaholms IT-växthus och Studieförbundet.

Deras uppdrag är att undersöka hur den goda lärmiljön ser ut för det flexibla lärandet och hur samverkan ser ut mellan folkbildningen, kommuner och andra organisationer. Tore Mellberg inledde med att ge en bild av hur det ser ut i dag:

– Vi vet vilka distanskurser som finns i

utbudet, sade Tore Mellberg. De är samlade på folkbildningens hemsidor. Men vi vet inte hur deltagarna ser ut. De sitter oftast i sina hem och sköter sina studier utan att träffa sin kurshandledare.

MEN RUNT OM I LANDET håller lärcentra på att byggas upp som ett stöd och en möjlighet för den som studerar på distans. Den utvecklingen sker till stor del utanför folkbildningen, som utvecklar egna stödmiljöer, och för att få ett grepp om vad som händer fick projektet medverka med egna frågor i Glesbygdsverkets enkät i början av året.

– Av svaren framgår att 248 av landets 290 kommuner har någon form av lärcentrum, sade Sonja Hedman-Folke. 183 av dem har högskoleutbud.

LÄRCENTREN HAR BYGGTS UT I TRE omgångar. De första två generationerna byggdes under nittioalet för att ge tillgång till högskoleutbudet. Med den tredje generationen lärcentra, som byggdes med infrastrukturbidrag under 2000-talets första år, fördes komvux och vuxenutbildning in i lärcentren.

– Folkhögskolorna finns med på ett hörn i femton kommuner och i 72 kommuner svarade man att man erbjuder studiecirkel på sina lärcentra, sade Tore Mellberg.

Kiki Bodin gav en bild av lärcentrens avgörande roll för distansutbildningen utifrån

det egna länet, Västernorrlands län:

– Västernorrland har förlorat femtio procent av sin befolkning på femtio år, sade hon. När man en gång började med distansutbildning visade det sig att många som ville delta inte hade nödvändig teknisk utrustning i hemmet. Det behövdes fysiska stödcentra dit man kunde gå.

I Västernorrland finns nu ett tjugotal stödpunkter med varierande grad av stöd för distansutbildning och i hela landet växer nätverk fram för lärcentraverksamheten.

MEN DET FINNS HINDER. Ofta saknas pengar för verksamheten. Lärcentren tillhör olika nämnder i olika kommuner och de flyttas ofta från en nämnd till en annan. Det saknas styrdokument och kan vara oklart vem som har ansvaret, tjänstemännen eller politikerna. Ibland saknas teknisk support och på en del centra löser man det med hjälp av vänner och bekanta. Ofta saknas personligt stöd för den studerande även på lärcentren.

Projektgruppen har även identifierat positiva saker, sade Tore Mellberg. Bland annat ökar samverkan mellan folkbildningen och kommunerna.

– Kommunerna vill ha in folkbildningen i sina lärcentra för att verksamheten ska hålla hög kvalitet, sade han. ●

Distansstudiernas informella arena

Det finns olika sätt att lära sig. Det finns också olika miljöer att lära sig i. De så kallade informella arenorna, exempelvis hemmet och lokalsamhället, är viktiga i flexibelt lärande. Men hur lär man sig i dessa miljöer? Den frågan vill Lars-Erik Axelsson svara på.

KLASSRUMMET, DATORN. Formella arenor för lärandet. Beprovade och "godkända".

Men det finns också en informell arena:

det egna vardagsrummet, hemmiljön och lokalsamhället; den icke organiserade miljön.

Hur kan den informella arenan användas som kunskapskälla och lärande miljö? Och hur kan denna arena också bli en bra arbetsmiljö, präglad av ett positivt studieklimat?

De frågorna ställer sig Lars-Erik Axelsson, lärare vid Åsa folkhögskola, och svaret kommer i en rapport nu till hösten.

– Att studera i hemmet kan ha en positiv effekt, det är lättare att engagera familj och vänner i sina studier, säger Lars-Erik Axelsson.

Han menar också att det är viktigt att uppmana elever som studerar i hemmiljö att använda sina olika sinnen för att lära sig, att inte vara för "teoretiska". Många, menar han, lär i dag mer från den informella

arenan via tidningar, tv, reklam och IT än genom egen erfarenhet.

– Man talar om olika kunskaper, dels den teoretiska, dels färdighetskunskap; att kunna göra något i praktiken. I kunskapsbegreppet måste bägge dessa ingå.

MAN TALAR OCKSÅ OM KUNNIGHET och tyst kunskap. En skicklig snickare kan, genom att känna på ett träslag, tala om vilken sort det är. Men han eller hon kan inte förklara varför han vet det, kan inte formulera det i ord.

– Den typen av kunskap är vanlig i den informella arenan.

Lars-Erik Axelsson uppmanar oss att tänka efter: Om vi lärt oss något viktigt i livet, var har vi lärt oss det? I vilken miljö? ●

Spänning på distans

Varför används inte den klassiska dramaturgin mer än vad det gör i lärandet? Den frågan ställde Ronny Schueler i ett seminarium som särskilt tog upp det flexibla lärandet.

DRAMATURGI HANDLAR OM att fånga publikens intresse. Genom att bygga upp en film eller en bok efter dramaturgiska principer får man åskådaren/läsaren att fråga sig vad som händer sedan.

Men av någon anledning har det här tricket inte funnit sin väg in i pedagogiken,

menade Ronny Schueler, som tagit sin utgångspunkt i funderingar kring distansstudier och det flexibla lärandet.

– Det är särskilt viktigt att skapa intresse för innehållet i en distanskurs eftersom det är så lätt att distraheras när man studerar för sig själv, sade Ronny Schueler. Vi måste utveckla en metod för kurser och cirklar på nätet för att göra dem intressanta och spännande.

Ronny Schueler räknade upp några starka skäl som talar för tesen:

- Det är lätt att hoppa av en distanskurs.
- Kursdeltagarna saknar ofta en bred erfarenhet.
- Kurserna har för mycket innehåll på för kort tid.
- Deltagarna har ofta fokus på något helt annat i livet.

Ronny Schueler, folkhögskolelärare och redaktör för resurssidorna på Folkbildningsnätet, talade om det flexibla lärandet.

"Deltagarna har ofta fokus på något helt annat i livet."

I ETT KLASSRUM KAN LÄRAREN hjälpa till att fånga deltagarens intresse, sade Ronny Schueler. I det flexibla lärandet måste det finnas ett genomtänkt flöde av dramaturgiska grepp för att föra intresset framåt.

Dramaturgi i distansutbildning handlar både om att skapa överraskning och aha-upplevelser och om att skapa spänning i dialogen mellan den som studerar och studiematerialet.

Ronny Schueler gav några exempel där det finns ett dramaturgiskt tänkande redan i dag:

PÅ MALMÖ ALLMÄNNA SJUKHUS jobbar läkarstudenterna med simulering av några studiemoment.

Runö Folkhögskola ger en distanskurs i företagsekonomi där man kan öva på en simulerad marknad.

Ronny Schueler gav ett par tips om

hur man ska kunna få ett dramaturgiskt stuk på en kurs:

– Det behövs en framåtrörelse i kursen och hos deltagarna. För att skapa ny energi behövs det vändpunkter längs vägen. Hela kursen måste ha ett genomtänkt dramaturgiskt flöde, gärna med flera alternativ för kurshandledaren att ta till på strategiska ställen.

– Men man kommer en bra bit på vägen med vanlig hederlig omväxling och med gamla goda metoder, avslutade han. ●

Aktivt medborgarskap

Information, kommunikation och dialog är hörnstenar i projektet "Aktivt medborgarskap – lärande väntrum". Det syftar till att ge medborgarna kunskaper och verktyg att lära av varandra för att bli bättre på att hitta relevant information om hälso- och sjukvård.

SAMHÄLLETS KOSTNADER FÖR sjukersättning, sjuklöne och rehabilitering är cirka 280 miljarder kronor per år. Att förebygga ohälsa borde därför vara ett av hälso- och sjukvårdens viktigaste mål – men bara 1 procent av budgeten läggs på förebyggande arbete.

Projektet "Aktivt medborgarskap – lärande väntrum" har som mål att skapa ett tiotal olika modeller för hur ett aktivt medborgarskap och

det livslånga lärandet kan bidra till att skapa en mer kostnadseffektiv hälso- och sjukvård. Ett mål i projektet är att mobilisera även andra samhällsresurser än de som traditionellt utnyttjas – t ex är folkbildningen en hittills blygsamt utnyttjad resurs. Projektet är ett samarbete mellan Ölands folkhögskola, Landstinget i Kalmar län och E-hälsoinstitutet, Högskolan i Kalmar. I ledningen för projektet sitter Behn

Edvinsson vid Ölands folkhögskola.

– Det här handlar om folkbildning i nya former, säger han. En av våra viktigaste roller är att vara en katalysator i samhället, vi har den fria rollen. Det unika med folkbildningen är att vi arbetar inom alla tre sektorerna inom det som EU-kommissionen definierar som det livslånga lärandet, nämligen det formella, det icke-formella och det informella lärandet.

I DAGENS HÄLSO- OCH SJUKVÅRD är information ett nyckelord. Projektet vill ersätta detta med en grundsyn som bygger på information, kommunikation och dialog. Förutsättningar för detta är att medborgarna ges relevanta kunskaper och verktyg.

När medborgarna i dag ska söka information om hälso- och sjukvård måste man veta vem som är huvudman och förstå ansvarsfördelning mellan exempelvis landsting, kommuner och försäkringskassa för att hitta rätt ingång via internet. Det är både krångligt och svårt.

Internationella nätverk

Vill den svenska folkbildningen delta i internationellt samarbete?

– **MÅNGA ÄR NYFIKNA** på den svenska modellen, berättar Johanni Larjanko. Samtidigt betonar han att man ska ha en klar vision om varför man arbetar internationellt.

– När jag och min fru skulle ha barn var vi väl förberedda. Vi hade gått kurser, vi visste precis hur förlossningen skulle gå till. Men sen, när vi kom hem från BB med bebisen i famnen, tittade vi på varann och sa: Hur fan gör man nu?

En rolig historia, men den fångar själva kärnan: Varför går vi in i detta projekt? Vad vill få ut av det?

Johanni Larjanko arbetar som internationell sekreterare, både åt Samverkande Bildningsorganisationerna i Finland och åt EAEA (den europeiska paraplyorganisationen för folkbildning och vuxenutbildning). Och han vill förstå att vi ska öppna våra fönster och delta i ett europeiskt samspel. Men han vill det inte till vilket pris som helst. Han vill att vi ska veta varför.

– Jag ska ge er en checklista, säger han, som ni kan kolla av. Den ser ut så här:

- Vad krävs av projektet/samarbetet för att uppnå möjligheterna?
- Vad krävs av oss/mig för att uppnå möjligheterna?
- Vad är realistiska målsättningar?
- Vilka indikatorer på framgång ska jag använda?

Genom IT blir det möjligt att stärka det informella lärandet så att patienter, anhöriga och närstående kan kommunicera och lära av varandra.

HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN är de enda i samhället som inrättat särskilda rum för sina besökare med det enda syftet att vänta. Projektet vill i stället utveckla väntrummen till en mötesplats för kunskap och lärande. Ett väntrum kan bli en resurs, i ett lärande väntrum finns en dator, i datorn finns Patientguiden, ett kunskapscentra på internet där man hittar relevanta webbsidor och upplysningar om vårdgivare, öppettider, kontaktvägar med mera.

En annan viktig del i projektet är att hitta nya vägar till högskolestudier. Man håller på att utveckla ett antal högskolekurser, exempelvis kurser för omvårdnadspersonal, hälsoinformatörer samt för läkarsekreterare och lokalt informationsansvariga.

För det är ju så, att internationell samverkan kostar både pengar och tid. Och det är viktigt att besluten är genomtänkta. Å andra sidan finns det sidovinsterna som kanske inte omfattas av checklistan. Och som kan berika den svenska folkbildningen.

Johanni berättar också om det intresse som finns att få samarbeta med just Sverige.

– Sverige ses som ett föregångsland inom folkbildningen, men Sverige är väldigt osynligt när det gäller samarbete i Europa.

Vilka skäl finns det då att säga nej? Ja, kanske är det något av dessa:

- språkhinder
- kulturella skillnader i arbetet
- pengar
- byråkrati
- arbete i Sverige prioriteras
- personalbrist

Och varför ska man gå med i ett internationellt nätverk?

Jo, för att det roligt förstås. Och lärorikt. För att det berikar den egna organisationen, för att det ger ny kunskap. För att det är fredsbyggande. För att det kan generera ny verksamhet. Till exempel.

Och kanske är det som Björn Afzelius sagt: "Vill du resa vid min sida kostar det en del, men det är futtigt jämfört med vad det ger." ●

– I dag är det krångligt och svårt att som medborgare hitta information om hälso- och sjukvård. Det rimmar illa med ledorden "patienten i centrum". Vi utgår från ett patientperspektiv där patient, anhörig och närstående ses som en resurs i stället för en belastning.

– Projektet "Aktivt medborgarskap – lärande väntrum" visar hur viktig folkbildningen är även i hälso- och sjukvårdsarbetet, säger Behn Edvinsson. Folkbildningen ser den lilla människan som en resurs i stället för problem, men när demokratiperspektivet lyfts fram uppstår motsättningar och konflikter. Hälso- och sjukvårdens kultur arbetar fortfarande efter "den svenska förvaltningsmodellen", där aktörerna kraftfullt bevakar sina områden på bekostnad av helhetssyn och samverkan. Det är en samhällsekonomisk katastrof. ●

Utveckla folkhögskolan

Folkhögskolans organisation måste förändras!

Till den traditionella långa folkhögskolekursen läggs nya utbildningsformer som distansutbildningar, högskolekurser, KY-utbildningar, uppdragsutbildningar. Folkhögskolor driver konferenser och catering och gör om sig till vandrarhem.

Allt av ekonomiska skäl när de statliga bidragen minskar.

Med den bilden ville Staffan Hübinette provocera till debatt i seminariet Flexibelt lärande – flexibel organisation.

– Folkhögskolan måste förändras, menade Staffan Hübinette som skrivit en rapport på det temat för CFL, Nationellt centrum för flexibelt lärande. När det flexibla lärandet och en ökad marknadsorientering förändrar verksamheten skapas spänningar i organisationen. En ny kultur växer fram men gamla mönster och strukturer i organisation förändras långsamt.

– Sedan mitten av 1990-talet har projekt av olika slag bidragit till förändringen. Men de har ofta genomförts på ett spontanistiskt sätt. Det har varit en experimentverkstad i projektyra som drivits av eldsjälar.

– Har vi någon strategisk idé, undrade han? Många folkhögskolor har ekonomiska problem men få har gjort en ekonomisk analys av det flexibla lärandet och de möjligheter detta innebär.

Staffan Hübinette sitter inte inne med någon lösning, säger han, utan med sitt inlägg ville han få i gång en diskussion om hur de gamla strukturerna påverkas av det framväxande nätverkssamhället och av marknadssamhället och hur man ska tackla det.

– Vi kan bli bättre på att tänka strategiskt. Vi kan bli bättre på ekonomi. Och vi kan bli bättre på att anpassa organisationen efter nya förutsättningar.

– Det kommer att bli ännu svettigare framöver, med mindre statsbidrag och ökade kostnader. ●

Hur går vi vidare?

Sigtunakonferensens avslutande dag ägnades åt fördjupade diskussioner i för folkbildningen viktiga framtidsfrågor. Diskussionerna genomfördes i grupper med olika frågeställningar, alla med Folkbildningens framsyn som tema.

MED DE KUNSKAPER och erfarenheter vi har nu – hur går vi vidare? Hur ser vi till att vi med folkbildningens flexibla lärande ökar människors möjligheter och att folkbildningen även i fortsättningen spelar en framträdande roll i stärkandet av vår demokrati.

Här är ett axplock av de synpunkter som gavs i grupperna:

HUR SKAPAR MAN EN UTHÅLLIG ORGANISATION FÖR FLEXIBELT LÄRANDE?

Folkhögskolor:

- Flexibelt lärande kräver flexibel personal. Kompetensutveckling och fortbildning är ett måste

- Nätverksbyggande med lokala och regionala myndigheter

Studieförbund?

- Arbeta för attitydförändringar

- Utse ansvariga för utvecklingen av det flexibla lärandet

HUR KAN SAMVERKAN MELLAN OLIKA AKTÖRER INOM FOLKBILDNINGEN BLI EN FRAMGÅNGSAKTÖR?

- Förvandla samverkan till samarbete

- Studieförbunden bör gå samman för att visa sitt utbud, exempelvis på olika utbildningsportaler

HUR KAN FOLKBILDNINGEN VERKA FÖR ÖKAD JÄMSTÄLLDHET?

- Initiera fler forskningsprojekt med genusperspektiv och ställ jämställdhetskrav i bidragskriterier

- Kompetensutveckla på bred front

- Gör maktanalyser på pedagogiska situationer, både på distans och på plats

PÅ VILKET SÄTT KAN FOLKBILDNINGEN STÄRKA MEDBORGARINFLYTANDE OCH DELAKTIGHET?

- Organisera och skapa forum för medborgarnas diskussioner

- Ge människor möjligheter till att skaffa sig ökade kunskaper i IT-hantering

- Ungdomar i t ex musikverksamhet engageras också i föreningsliv m.m

HUR KAN SAMSPLET MELLAN FORSKARE OCH FOLKBILDARE STÄRKAS?

- Besvara frågorna: Vilken forskning behövs? Vilka frågor vill vi ha svar på?

- Hur ser formerna för samverkan ut? Finns det forskningsanknytning i lokalt utvecklingsarbete?

- Samla ihop resurser och formulera gemensamma projekt av tvärvetenskaplig karaktär

HUR KAN FOLKBILDNINGEN SKAPA BRA LÄRMILJÖER FÖR FLEXIBELT LÄRANDE?

- Kursledare bör tillhandahålla en checklista för hur man åstadkommer en god lärmiljö i hemmet

- Vi måste få arkitekter, möbelfirmor och massmedia att intressera sig för "Det bildande hemmet"

- Det virtuella rummet måste ständigt utvecklas och förbättras

Läs mer om diskussionerna och se övrig dokumentation från Sigtunakonferensen på www.folkbildning.se

enkät forts från sid 5.

PETER EDLING, ABF NORRA STOR-STOCKHOLM

1. Givande. Vi ska starta ett projekt inom CFL:s ramar och jag har både blivit motiverad och fått viktig information här.

2. Föreläsningen "Rymt det nya i

det gamla". Väldigt konkret och bra för oss.

3. Lite väl mycket pauser. Man kunde varit mer effektiv.

4. Vår fortsatta existens. Deltagarantalet har gått ner, det är viktigt att komma in på distansmarknaden och att spela en roll där

MATS BRENNER, HÖGSKOLAN I GÄVLE

1. So far so good, jag har bara varit här en dag.

2. Torsdagens gruppdiskussioner kring teman – det är därför jag

är här. Jag sitter med i temat "Nätverk och samverkan". Vi upptäcker vilka administrativa hinder vi har och vilka möjligheter det finns att göra saker tillsammans. Mycket av våra möjligheter att samverka regleras faktiskt inte av pengar, utan av olika myndigheter.

3. Nej.

4. Att inse dess kapacitet. Man har kraft, man kan stå på egna ben, det gäller bara att hitta formerna för det.

BIRGITTA CALLERUD, CFL

1. Bra. Givande och lite lugnare än tidigare eftersom den löpt över tre dagar. Man har haft mer tid att prata med andra.

2. Jag är själv

engagerad i seminariet med projektledare så för mig var det viktigt. Det gav konkreta resultat som vi ska jobba vidare med.

3. Jag pratade med en som var relativt ny inom det flexibla lärandet. Hon saknade fler konkreta, praktiska inslag. Hon kom hit med frågor och åkte härifrån med än fler frågor. Hon hade velat få fler svar än hon fick.

4. Att hålla demokratin levande. Där är det flexibla lärandet med – det behövs för att vi inte ska ställa vissa grupper utanför. ●